

УДК 351.83 (468)

Н. С. СІТНИКОВА

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СПОРТУ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ В УКРАЇНІ

Проаналізовано сучасний розвиток спорту на Україні, розкрито проблеми розвитку спорту вищих досягнень, намічено основні заходи щодо піднесення престижу заняття спортом, визначено пріоритетні напрями регулювання спорту в законодавчій сфері та окреслено шляхи вдосконалення спорту вищих досягнень в державі.

Ключові слова: органи державного регулювання, державна політика, нормативно-правова база, цільові програми, спорт вищих досягнень, шляхи вдосконалення.

Current status and trends in state regulation top sports achievements in Ukraine. The modern development of sport in Ukraine, to reveal problems of top sports achievements, identify the main measures for raising the prestige sports identified priorities regulation of sport in the legislative sphere and the ways to improve top sports achievements in the state.

Key words: regulatory agencies, public policy, legal framework, targeted programs, sports highest achievements, ways to improve.

Держава сприяє подальшому розвитку всіх напрямів спорту вищих досягнень – олімпійському, параолімпійському спорту, видів спорту, які не входять до програми Олімпійських, Параолімпійських ігор та професіонального спорту. Основу розвитку спорту вищих досягнень складає система централізованої підготовки спортсменів, яка поступово наповнюється сучасними формами та технологіями в усіх її складових. З цією метою здійснюється активна співпраця з відповідними суб'єктами громадського та приватного секторів сфери фізичної культури і спорту, надання їм підтримки для забезпечення ефективної навчально-тренувальної та змагальної діяльності. Водночас держава вживає всіх заходів для запобігання розвиткові в Україні тих видів спорту, що пов'язані з антигуманістичними проявами [5].

Україна привертає до себе увагу міжнародної спортивної спільноти завдяки проведенню фінальної частини чемпіонату Європи з футболу в 2012 р., чемпіонату світу серед юніорів з фехтування в 2012 р., юніорського чемпіонату світу з легкої атлетики в 2013 р., а також заявою щодо участі у конкурсі на проведення зимових Олімпійських і Параолімпійських ігор 2022 р., що зобов'язує підвищувати рівень розвитку фізичної культури і спорту до міжнародних стандартів [10].

Спорт є одним з важливих засобів міжнародного культурного обміну ХХІ ст., може створювати умови для консолідації України та активізувати соціально-економічний розвиток держави; найбільше наше надбання – це спортсмени і тренери, які приносять у скарбничку України вагомі перемоги, прославляючи державу у світовому співтоваристві.

На сьогодні пріоритетним напрямом державної політики має бути оздоровлення нації, формування здорового способу життя населення, гармонічне виховання здорового, фізично міцного покоління, а також гідний виступ українських спортсменів на найбільших міжнародних спортивних змаганнях [9].

Але, на жаль, стан спорту в Україні на сьогодні в дуже скрутному становищі. Проведення різних спортивних заходів стає можливим тільки за допомогою спонсорів, важкі умови для тренувань у спортсменів, морально застаріле спортобладнання тощо. Зараз, як ніколи, необхідно вливати значні кошти у спорт, оскільки Україна перебуває на стадії формування свого іміджу на світовій арені. Адже це є важливим фактором, щоб світова громадськість вважала Україну спортивною державою.

Загальновідомо, що розвитку олімпійського руху на Україні не буває без спорту вищих досягнень. Тому цей напрям роботи в системі розвитку фізичної культури і спорту перебуває на особливому рахунку в усіх країнах, які хочуть мати високі спортивні показники та здорову націю.

Вивченню питання розвитку спорту вищих досягнень на Україні, його організації та підтримки державою присвячено в останні роки значну кількість досліджень та є предметом наукових пошуків вітчизняних і російських дослідників та фахівців фізичного виховання та спорту, зокрема: В. Платонова, Л. Лютої, Ю. Мічуди, І. Переверзіна та ін. [2; 4; 6; 7; 8]. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень і наукової та зарубіжної літератури, проблеми у спорті є, і вони на сьогодні недостатньо вивчені.

Питання розвитку спорту вищих досягнень актуальне завжди. Адже, щоб пишатися вітчизняними спортсменами, державі необхідно забезпечити умови для того, аби спортсмени мали можливість реалізувати свої таланти та здібності і примножити спортивну славу країни. Як піднести престиж заняття спортом, як досягти масовості та яким чином трансформувати її у вищі досягнення, що необхідно врегулювати в законодавчій сфері і які є шляхи вдосконалення фінансування спорту вищих досягнень – послугувало передумовами подальшого дослідження.

Мета статті – проаналізувати розвиток спорту вищих досягнень на Україні та показати його значення для Олімпійського руху держави.

Спорт вищих досягнень – напрям спорту, орієнтований на досягнення найвищих спортивних результатів шляхом створення умов для максимальної реалізації індивідуальних можливостей спортсменів, які здатні успішно конкурувати на міжнародних спортивних змаганнях. Статтею 20 Закону України “Про фізичну культуру і спорт” визначено, що “державою створює необхідні умови

для самовдосконалення спортсменів і фахівців спорту, які досягли найвищих спортивних результатів у міжнародних змаганнях і сприяли підвищенню міжнародного авторитету України” [9].

Спорт вищих досягнень має на меті шляхом поглибленої спеціалізації та індивідуалізації навчально-тренувального процесу досягнення спортсменами на всеукраїнських і міжнародних змаганнях максимальних, рекордних спортивних результатів, виявлення резервних можливостей організму людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави.

До системи спорту вищих досягнень в Україні відноситься основний склад національних збірних команд, центри олімпійської підготовки, школи вищої спортивної майстерності, спортивні клуби, у тому числі професійні [5].

Сучасний стан розвитку спорту вищих досягнень у світі характеризується зростанням популярності і авторитету міжнародних спортивних організацій, широкою державною підтримкою підготовки спортсменів високого класу та спортивних резервів, вирішенням на урядовому та місцевому рівнях питань соціального захисту та заохочення спортсменів, тренерів і фахівців. Крім того, на міжнародній арені відзначається зближення професійного та олімпійського спорту, зростання ролі новітніх наукових технологій у досягненні високих спортивних результатів. У розвинутих країнах розповсюдженою є практика, коли великі фірми, компанії та корпорації з метою власної реклами надають спонсорську допомогу в підготовці спортсменів та проведенні масштабних спортивних заходів [1].

У вітчизняному спорті вищих досягнень пріоритетом є розвиток олімпійського спорту як важливої складової іміджу України у світі. Зміцненню іміджу держави в міжнародному співтоваристві також сприяють численні успіхи спортсменів, які виступають на світових спортивних форумах з параолімпійського та олімпійського спорту, різноманітних міжнародних змагань з неолімпійських видів спорту. Держава сприяє розвитку олімпійського, параолімпійського та неолімпійського спорту. Саме підтримка всеукраїнських громадським об'єднань з видів спорту є одним з головних у цьому напрямку. Держава також створює умови для подальшого розвитку професійного спорту на комерційних засадах.

У той же час, існуюча в країні система спорту вищих досягнень не в повній мірі адаптована до вітчизняних соціально-економічних процесів і світових тенденцій, а проблему спорту вищих досягнень стримують утвердження позитивного міжнародного іміджу України як спортивної держави та не сприяють патріотичному вихованню населення.

Тривалий час відбувається відтік провідних спортсменів і тренерів міжнародного рівня за кордон або перехід досвідчених фахівців інші сфери діяльності. Лише за останні п'ять років країну залишили десятки висококваліфікованих тренерів, наукових фахівців та ін. [2].

Але з точки зору спортивних результатів, які були продемонстровані на XXX Олімпійських іграх у Лондоні, якщо поставити на шальки терезів, з одного

боку, наявні спортивні об'єкти кожної із країн, а з іншого – результати спортсменів, то ми були найкращі. В Україні – геніальні тренери і найсильніші спортсмени. Показати такий результат за практично повної відсутності інфраструктури можуть феноменальні люди, і при цьому посісти 14-е місце серед 204 команд. Якби можна було визначати місце команди, враховуючи такі показники, як наявність об'єктів інфраструктури, рівень заробітної плати, стан дитячо-юнацьких спортивних шкіл, то Україна була б першою. В Україні високопрофесійна тренерська школа. Багато команд у світі мають зараз серед наставників вихідців з України. На жаль, і спортсмени від'їжджають тому, що сьогодні наша країна не має можливості запропонувати їм те, що можуть надати інші, до речі – з ближнього зарубіжжя. Питання тренерського відтоку – не нове, цей процес триває роки. Потрібно враховувати й той факт, що коли з України ідуть тренери і спортсмени, складається абсурдна ситуація: замість того, щоб готувати своїх атлетів, наші найкращі фахівці готують нам конкурентів. Підняття щомісячної стипендії провідним тренерам у розмірі 8 тис. грн не вирішить цього питання. Є ще інша велика проблема – спортивні споруди. На зустрічі з олімпійцями в Криму Президент України В. Ф. Янукович сказав, що потрібно піднімати інфраструктуру. Тепер з'явилася надія, що справа зрушить, бо й на черговому Оргкомітеті в Кончі-Заспі в липні 2012 р. Прем'єр-міністр, оглядаючи споруди Олімпійської бази, зазначив, що по закінченні Євро-2012 з'явиться можливість спрямовувати кошти на розвиток інфраструктури бази. Нещодавно було прийнято рішення про будівництво в кожній області трьох об'єктів: стадіону, басейну, універсального комплексу. Це надихає спеціалістів спорту. Зрозуміло, це не означає, що вже з наступного року чи навіть з наступних Олімпійських ігор відбудеться різкий прорив у результатах українських спортсменів, але вселяє надію таке уважне ставлення до спорту з боку перших осіб нашої держави [10].

У нашій країні також спостерігається недосконалість існуючої системи спорту вищих досягнень. В Україні висококласні спортсмени удосконалюють свою майстерність у центрах олімпійської підготовки (ЦОП) та школах вищої спортивної майстерності (ШВСМ), чиї функції щодо створення умов для підвищення спортивної майстерності найближчого резерву національних збірних команд України великою мірою дублюються. Отже, наразі доцільно було б утворити на їх базі менш обтяжену бюрократичними умовностями структуру, спроможну максимально забезпечити спортсменів щорічним розміщенням, стабільним висококалорійним харчуванням, необхідною матеріально-технічною базою, спортивним обладнанням та інвентарем на рівні сучасних вимог.

Серед стримуючих факторів розвитку спорту вищих досягнень особливе місце посідає практична відсутність сучасних баз олімпійської підготовки з відповідним обладнанням. Через це в Україні за останні десять років не було

проведено жодного чемпіонату світу з олімпійських видів спорту. Це питання давно назріло в країні, нарешті державою було виділено кошти на розвиток бази олімпійської підготовки в Кончі-Заспі в дусі сучасних вимог. Заплановано зведення басейну, легкоатлетичного манежу і стадіону, багатофункціонального комплексу із залами боротьби, боксу, гімнастики, планується поставити льодову коробку та велотрек. Зрозуміло, що місця для всього цього на сьогоднішній олімпійській базі не вистачить. Тому на останньому Оргкомітеті було прийнято рішення звернутися до мерії з проханням про відведення землі площею 6,9 гектара на території, що примикає до олімпійської бази. За рахунок цієї площі з'явиться можливість розширити зону для метань, а також здійснювати будівництво нових об'єктів так, щоб не переривати навчально-тренувального процесу на існуючих спорудах. Нинішня база в Кончі-Заспі на сьогодні є єдиною, де можна це здійснювати на належному рівні. Тоді існувала б можливість і будівництво розгорнути, і підготовку спортсменів до нових випробувань продовжувати [10].

Однією з найбільш гострих проблем спорту вищих досягнень з року в рік також залишається проблема недостатніх обсягів і неритмічність фінансування. Бюджети всіх рівнів лише на 30 % задовольняють потреби у проведенні обґрунтованої кількості навчально-тренувальних зборів і спортивних змагань. Розмір харчування учнів шкіл вищої спортивної майстерності через фінансові проблеми лише на чверть відповідає установленим нормам.

Необхідно зазначити, що під час підготовки до Олімпіади матеріальне забезпечення українських атлетів склало 100 %, підготовку до Олімпіади-2012 було профінансовано в повному обсязі. На її заключний етап та участь національних збірних України в Іграх тільки нинішнього року з Держбюджету виділено 72 млн 127 тис. грн. Для порівняння: для підготовки й участі вітчизняних спортсменів у Пекінській Олімпіаді в 2008 р. ця цифра становила 37 млн 849 тис. грн. Загалом у 2012 р. на розвиток Олімпійського руху із загального фонду Державного бюджету України виділено 1 млрд 152 млн грн. У 2011 р. для 22 видів спорту було придбано спортивне обладнання та інвентар, необхідний для забезпечення підготовки й участі збірних команд України з олімпійських видів спорту в міжнародних змаганнях вартістю 20 мільйонів гривень. У 2012 р. видатки на придбання спортивного обладнання та інвентарю вже склали 17 млн грн. Також Держмолодьспортом за погодженням з Національним олімпійським комітетом України було затверджено перелік спеціальної змагальної форми вартістю 1,5 млн грн та перелік спеціального спортивного інвентарю орієнтовною вартістю 530,6 тис. грн для забезпечення участі національної збірної команди України в XXX літніх Олімпійських іграх [10].

Держава зробила все можливе, щоб українські спортсмени належно підготувалися до Олімпіади в Лондоні та гідно вирішили питання фінансування щодо Олімпіади в Ріо-де-Жанейро.

Але в державі є ще одна проблема – це відтік спортсменів вищої кваліфікації за кордон. З метою запобігання їх відтоку необхідно переглянути підходи до системи їх заохочення, що виправдано з огляду на те, що існуюча і постійно зростаюча конкуренція в боротьбі за перемогу на змаганнях вищого рівня, політичне значення таких перемог для нашої країни та досягнення їх на межі людських можливостей вимагають від спортсменів і тренерів кропіткої роботи з великими обсягами навантажень протягом багатьох років. Тому мотивації і відповідні заохочення стимулюватимуть їх на самовіддану працю для досягнення високих спортивних результатів, частково компенсує їм відмову від життєвих розваг, відпочинку, сім'ї та інших витрат під час багаторічних тренувальних навантажень і участі в змаганнях. Це також сприятиме залишенню кращих спортсменів і тренерів в Україні, активізує роботу щодо пошуку нових спортивних талантів [3].

Однією з основних тенденцій, що визначає на сучасному етапі розвиток спорту вищих досягнень, є його професіоналізація. У галузі спорту з'явилась і велика кількість фахівців вузької спеціалізації – тренерів, спортивних лікарів, учених, масажистів та інших, для яких спорт став сферою їх професійної діяльності.

Професіоналізація поступово охопила і власне спортивну діяльність: підготовка кваліфікованих спортсменів та їхня участь у змаганнях фінансуються по-різному (стипендії, зарплати, компенсації, виплати за рекламу й участь у стартах, премії тощо), і цей процес бурхливо розвивається.

Слід на концептуальному рівні визначитися з моделлю розвитку професійного спорту. Особливості соціокультурного та економічного простору пострадянських країн свідчать на користь упровадження тут спортивно-комерційної моделі розвитку професійного спорту. Аби забезпечити законодавчу підтримку застосування в Україні вказаної моделі, слід передбачити відповідні норми в новій редакції Закону України “Про фізичну культуру і спорт”. Насамперед, було б виправданим визначити юридичний статус фізкультурно-спортивних організацій, господарська діяльність яких не спрямована на отримання прибутку, а також механізм їх економічного стимулювання державою. Крім того, законопроект слід доповнити нормою, яка забороняє створювати структури професійного спорту у формі акціонерних товариств закритого типу, діяльність відкритих акціонерних товариств урегулювати певними обмеженнями. Наприклад, їхні акції мають бути виключно іменними без права продажу. Ніхто з акціонерів не повинен мати контрольного пакету акцій тощо [8].

Досвід різних країн свідчить, що для успішного розвитку спорту високих досягнень необхідна наявність певних соціально-економічних і правових умов – високий рівень життя населення, сприйняття спорту як розваги, популярність його у країні, наявність сучасних спортивних споруд з комфортними умовами для глядачів, правової і соціальної захищеності спортсменів, визначеної податкової політики тощо.

З метою поліпшення ситуації в цьому важливому напрямку сфери Державною програмою розвитку фізичної культури і спорту на 2012 – 2016 роки намічені такі першочергові заходи:

- реально сприяти формуванню та функціонуванню системи спортивних клубів різної організаційно-правової форми, у тому числі професійних;

- нормативно чітко врегулювати питання про відбір спортсменів до національних збірних команд України з олімпійських, паралімпійських та неолімпійських видів спорту;

- нормативно врегулювати питання порядку компенсаційних виплат у разі переходу спортсменів до іншої організаційно-управлінської або територіальної структури;

- здійснювати заходи щодо забезпечення на державному рівні спортсменам-членам національних збірних команд України та їх тренерам належних умов для підготовки до офіційних міжнародних змагань, Олімпійських, Параолімпійських, Всесвітніх ігор та Універсіад, надання їм необхідної допомоги у вирішенні житлових та інших побутових питань;

- забезпечувати регулювання економічних та трудових відносин у професійному спорті, захищати інтереси спортсменів-професіоналів;

- удосконалити та розширити мережу центрів олімпійської підготовки національних збірних команд України з пріоритетних видів спорту з інфраструктурою відповідно до міжнародних стандартів [7].

У цьому проекті програми приділене значне місце питанням спорту, тобто ця нова програма дає можливість унормувати і визначити основні нормативно-правові засади вирішення актуальних проблем спорту, а саме дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень, бо, як відомо, без цього немає і розвитку Олімпійського руху в державі. Саме ці напрямки у спорті відіграють важливу роль у підготовці наших майбутніх чемпіонів.

Усе це дасть можливість для посилення ролі Олімпійського руху в державі та популяризації спорту серед українців. Це – шанс поповнити ряди прихильників українського спорту сотнями й тисячами “новобранців”. Популяризація спорту та здорового способу життя залишається першочерговим завданням української нації.

Вважаємо, щоб організувати ефективну систему спорту в Україні, необхідно визначити основні кроки щодо розвитку спорту вищих досягнень, а саме: провести пошук альтернативних джерел фінансування; покращати матеріально-технічні бази; підвищити кваліфікації тренерського складу та багато інших заходів.

Усе це приведе до покращення Олімпійського руху в нашій державі та стане перспективами розвитку наших подальших досліджень. Проте без участі всіх учасників спортивного руху – управлінь, федерацій, фізкультурно-спортивних товариств, тренерів, спортсменів, фахівців, організаторів – ці завдання і цілі нездійснені.

Тому органам державної влади, органам громадської влади приватним організаціям та всім громадянам України необхідно об'єднати дії заради формування в Україні здорової нації, ефективного розвитку Олімпійського руху, утвердження в суспільстві гуманістичних цінностей олімпізму, підвищення міжнародного авторитету держави засобами спорту, економічного зростання, розбудови інфраструктури активного дозвілля, формування здорового способу життя та зростання добробуту, ефективного використання політичного, соціально-економічного потенціалу олімпійського спорту та виховання фізично загартованого молодого покоління.

Література:

1. *Костенко М. П.* Законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку спорту вищих досягнень в Україні / М. П. Костенко, В. П. Карленко та ін. // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2003. – № 1. – 137 с.
2. *Люта Л. П.* Функції спорту як соціального інституту / Л. П. Люта // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності : зб. наук. пр. – К. : ВЦКНЛІУ, 2002. – Вип. 9. – С. 225–230.
3. *Лубышева Л. И.* Концепция физкультурного воспитания: методология развития и технология реализации / Л. И. Лубышева // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 1996. – № 1. – С. 5–11.
4. *Мічуда Ю. П.* Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку. Закономірності функціонування і розвитку / Ю. П. Мічуда. – К. : Олімпійська література, 2007. – 216 с.
5. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України від 28.09.2004 р. № 1148/2004. – К., 2004. – 16 с.
6. *Переверзин И. И.* О структуре современного спорта высших достижений и социально-правовом статусе спортсменов-профессионалов / И. И. Переверзин, Ф. П. Суслов // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 5. – С. 57–61.
7. *Платонов В. М.* Професіоналізація олімпійського спорту / В. М. Платонов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту – 2005. – № 1. – С. 3–8.
8. Професіональний спорт / под общ. ред. С. И. Гуськова, В. Н. Платонова. – К. : Олимпийская литература, 2000. – С. 316–348.
9. Про фізичну культуру і спорт : проект Закону від 17.07.2008 р. № 2562. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua>.
10. www.noc-ukr.org.

Надійшла до редколегії 15.04.2013 р.